

Nr 74.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående förvärv av den nyttjanderätt till Tuna bergslags allmänning i Södermanlands län, som må tillkomma Tunabergs kopparverk; given Stockholms slott den 21 januari 1927.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Paul Hellström.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 21 januari 1927.

Närvarande:

Statsministern EKMAN, ministern för utrikes ärendena LÖFGREN, statsråden RIBBING, MEURLING, GÄRDE, PETTERSSON, HELLSTRÖM, ROSÉN, HAMRIN, ALMKVIST, LYBERG.

Departementschefen, statsrådet Hellström anmäler ärende angående förvärv från ägaren av Tunabergs kopparverk av den nyttjanderätt till Tuna bergslags allmänning i Södermanlands län, som må tillkomma kopparverket, och anför härom följande:

Genom utslag den 5 juli 1757 tillerkände bergskollegium delägarna i Tunabergs kopparverk i nämnda län, så länge verket upprätthölls och på bergsvis dreves samt skogsunderstödet behövdes, nyttjanderätten till hela den allmänning, som — förutom en för Näfvekvärns styckebruk avskild rekognitionsskog och vissa enskild person tillhöriga lägenheter — av ålder benämnts Tuna bergslags allmänning, varunder även innefattades viss vid gränsen till Östergötlands län belägen skogstrakt, att därav tillika med de därvarande

Bihang till riksdagens protokoll 1927. 1 saml. 64 häft. (Nr 74.)

oskattlagda torpen till kopparverkets drift och fortsättande sig betjäna, dock med rätt för de på allmanningen belägna skoglösa hemman och torp att därstädes efter utsyning erhålla skog till husbehov.

Efter ansökning av ägarna till nämnda kopparverk förklarade Kungl. Maj:t genom resolution den 30 maj 1879 dem berättigade att, i den ordning kungörelsen den 4 februari 1811 jämte övriga om användande av de bruken och bergverken upplåtna rekognitionsskogarna utfärdade författningar föreskreve, efter skedd skattläggning till skatte lösa så stor del av allmanningen, som, sedan de till skogsfång därifrån berättigade hemman och lägenheter erhållit däremot svarande skogsmark, kunde vara för verkets behov erforderlig. Genom kammar- och kommerskollegiernas utslag den 26 februari 1889 godkändes förslag till utbrytning av mark för rätt för kopparverket till skogsfång å allmanningen, varefter under 1890-talet verkställdes skattläggningsförrättningar å den åt verket bibehållna delen av allmanningen.

Sedan det upplysts, att arbetet vid kopparverket under en följd av år drivits i mycket ringa omfattning, uppdrog Kungl. Maj:t år 1899 åt kammaradvokatfiskalsämbetet att å Kungl. Maj:ts och kronans vägnar mot kopparverkets ägare utföra den talan, vartill de om verkets drift upplysta förhållandena föranledde. I anledning härav anhängiggjorde advokatfiskalsämbetet rättegång mot kopparverkets ägare med yrkande att, enär med avseende å nämnda förhållanden verkets ägare måste anses hava förverkat sin rätt till ifrågavarande allmanning, verkets ägare måtte åläggas att till kronans fria disposition genast avträda den åt kopparverket upplåtta delen av allmanningen.

Genom Kungl. Maj:ts dom den 19 mars 1908 blev kronans talan ogillad. Såsom motiv härför åberopades, att ovanberörda av kammar- och kommerskollegierna den 26 februari 1889 meddelade utslag, varigenom ägarna av kopparverket i den av Kungl. Maj:t föreskrivna ordning erhållit rättighet att skatteköpa viss del av allmanningen, vunnit laga kraft. Vidare anfördes, att den omständigheten, att de enligt bergskollegii utslag den 5 juli 1757 gjorda förutsättningar och givna villkor för nyttjanderättsupplåtelsens bestånd i ett eller annat avseende saknades eller eftersatts, icke kunde leda till att rättigheten till den för kopparverket enligt kammar- och kommerskollegierna nämnda utslag bibehållna delen av allmanningen förverkats, utan ägarnas av kopparverket rätt till skatteköp måste anses hava på grund av sagda utslag med bindande verkan avgjorts efter de förhållanden, som vid undersökningen antagits vara för handen. I målets avgörande hos Kungl. Maj:t deltog sex justitieråd, varav tre biföllo kronans talan.

I anslutning till förut omförmälda skattläggningsförrättningar blev sedermera enligt kammarkollegii utslag den 12 oktober 1908 torpen och skogsägorna å den kopparverket bibehållna delen av allmanningen indelade i följande hemman, nämligen $\frac{7}{16}$ mantal Hjälkhyttan nr 2, $2\frac{7}{64}$ mantal Långbro nr 1, $1\frac{1}{32}$ mantal Kungstorp nr 1 och $1\frac{5}{16}$ mantal Kungshamn nr 1. Dessa hemmans sammanlagda areal utgjorde 2,105 hektar, varav 142

hektar åker och äng, 1,850 hektar skogs- och betesmark samt 113 hektar impediment.

Dåvarande ägaren av kopparverket, Näfvevarns bruks aktiebolag, vidtog därefter åtgärder för att vinna skattemannarätt till ovannämnda hemman. I anledning därav förekommo åtskilliga rättstvister och prövning från statsmakternas sida av vissa med frågan om kopparverkets rätt sammanhängande spörsmål. Jag tillåter mig härutinnan hänvisa till den redogörelse i ämnet, som återfinnes i Kungl. Maj:ts proposition den 2 augusti 1919, nr 14, angående inställande av skatteköp enligt kungörelsen den 4 februari 1811 jämte övriga författningar om användande av de till bruken och bergverken upplåtna rekognitionsskogarna.

Från sagda redogörelse må här endast anmärkas, att Kungl. Maj:t i proposition den 4 maj 1917 (nr 356) föreslog riksdagen medgiva, att ifrågavarande hemman finge till nyssnämnda bolag under skattemannarätt försäljas mot en förlikningsvis bestämd köpeskilling av 584,891 kronor 18 öre, men att frågan om sådan försäljning kom att förfalla, sedan riksdagens kamrar i frågan fattat stridiga beslut, samt att själva marken å hemmanen vid skattevärdering år 1919 uppskattats till 145,543 kronor och ståndslogen däpå av domänstyrelsen i samband med skattevärderingen till 2,020,090 kronor.

Något skatteköp av hemmanen kom emellertid icke till stånd. Genom kungörelse den 17 oktober 1919 (nr 660) förordnade nämligen Kungl. Maj:t i överensstämmelse med riksdagens å berörda proposition nr 14/1919 grundade beslut, att skatteköp i den ordning, kungörelsen den 4 februari 1811 jämte övriga om användande av de till bruken och bergverken upplåtta rekognitionsskogar utfärdade författningar föreskriver, icke vidare skulle äga rum. Såsom av samma proposition närmare framgår, avsågs, att nämnda kungörelse om inställande av skatteköp skulle gälla jämväl beträffande Tunabergsallmanningen.

Skogen å ovannämnda hemman förvaltas för närvarande enligt de i förordningen den 27 maj 1898 angående förvaltningen av statens till bergshanteringens understöd anslagna skogar stadgade grunder, d. v. s. enligt hushållningsplan, som skall fastställas av domänstyrelsen, och med iakttagande av att, sedan nyttjanderättshavarens av bergmästaren godkända virkesbehov för året uttagits, återstoden skall tillgodogöras för kronans räkning. Då något behov av skog numera icke föreligger för kopparverket, skulle därav alltså följa att, utan hinder av nyttjanderättens förefintlighet, skogen — med förbehåll endast för den rätt, som tillkommer torparna å hemmanen att av densamma erhålla nödigt husbehovsvirke — kommer kronan till godo.

Tunabergs kopparverks rätt till allmanningen innehaves numera av Tunabergs trävaruaktiebolag.

I skrivelse den 20 mars 1925 har *domänstyrelsen* anført i huvudsak följande.

Å Tunabergsallmanningen funnes ett betydande antal torp, vilka icke behövdes för skötseln av allmanningen. Torpen låge i allmänhet vitt kring-spridda och vållade därför kostnad och svårighet vid skogsstatens förvaltning och bevakning. Byggnaderna å torpen vore, med få undantag, mycket gamla och bristfälliga. För domänverket såsom förvaltare av allmanningen vore angeläget, att flertalet av torpen försålles. Vederbörande skogsstats-tjänstemän hade föreslagit försäljning av omkring 20 torp, till vilket förslag styrelsen torde kunna i huvudsak ansluta sig. Försäljning av torpen syntes emellertid icke kunna ske, så länge allmanningen kvarstode under annans nyttjanderätt. För genomförandet av torpens försäljning hade styrelsen inlett underhandlingar med Tunabergs trävaruaktiebolag, som i skrivelse den 6 oktober 1924 förklarar sig villigt avstå rekognitionsrätten till ifrågavarande hemman och torp mot en ersättning av 30,000 kronor. Denna ersättning syntes styrelsen kunna godtagas. Styrelsen, som ansåge sig icke böra vidtaga åtgärder för upprättande av närmare förslag till torpens försäljning, innan beslut förelåge om nyttjanderättens upphörande, hemställde därför, att styrelsen måtte erhålla Kungl. Maj:ts bemyndigande att med bolaget träffa avtal om avstående till kronan av nyttjanderätten till allmanningen mot en ersättning av 30,000 kronor att utgå ur domänfondens medel.

Enligt en av vederbörande jägmästare år 1924 lämnad uppgift finnas å allmanningen 47 torp, därav 2 utgöras endast av skogsskiften och 3 äro obebyggda.

I ärendet hava infordrade utlåtanden avgivits den 25 maj 1925 av kommerskollegium, som tillika överlämnat yttrande från bergmästaren i Östra distriktet, den 10 juni 1925 av kammarkollegium, den 31 oktober 1925 av justitiekanslersämbetet och den 12 februari 1926 av statskontoret.

Kommerskollegium återoppar *bergmästarens* yttrande, vari meddelas, att ingen tillverkning av koppar ägt rum vid Tunabergs kopparverk efter år 1895. I en till verket hörande gruva hade däremot obetydligt arbete tid efter annan sedermera bedrivits till och med år 1920. Av uttalande år 1924 av Sveriges geologiska undersökning syntes framgå, att en lönande koppar-tillverkning grundad på förevarande fälts koppartillgångar hade synnerligen svaga utsikter att förverkligas vare sig nu eller en betydande tid fram över, i betraktande av rådande jämförelsevis låga kopparpriser och rikedomerna på malmförekomster i världen med betydligt gynnsammare förutsättningar för tillgodogörande.

För egen del har *kommerskollegium* förklarar, att för det ändamål, nyttjanderätten till allmanningen skolat tillgodose, behovet av nyttjanderätten syntes hava upphört, varför kollegium icke hade något att erinra mot framställningen.

Kammarkollegium meddelar, att underhandlingarna med Tunabergs trävaruaktiebolag inletts efter samråd med kollegium. Den träffade preliminära överenskommelsen med bolaget syntes med hänsyn till föreliggande omständigheter fördelaktig för kronan. Kollegium förordade fördenskull bifall till framställningen.

Justitiekanslersämbetet har yttrat sig angående frågan, huruvida Tunabergs kopparverks nyttjanderätt till allmanningen numera upphört med hänsyn till 1919 års urtima riksdags beslut om inställande av vissa skatteköp och den i anledning därav utfärdade kungörelsen nr 660 1919.

Ämbetet hade från ett yttrande i sistnämnda ärende av kammarkollegium antecknat, att enligt kollegii mening ett upphävande av skatteköpsrätten icke skulle medföra någon direkt förlust för nyttjanderättshavaren, helst kopparverket skulle åtnjuta sin den 5 juli 1757 medgivna, visserligen genom förordningen den 27 maj 1898 reglerade nyttjanderätt oförkränkt. Då därjämte vederbörande departementschef i propositionen i ämnet till 1919 års riksdag (sid. 38) antytt, att kopparverkets nyttjanderätt även för framtiden skulle existera, hölle ämbetet före, att det icke varit Kungl. Maj:ts avsikt att samma nyttjanderätt skulle upphöra i händelse av bifall till propositionen. I sin skrivelse den 9 oktober 1919 hade riksdagen åberopat de skäl departementschefen anfört till stöd för propositionen; och detsamma hade vederbörande utskott tidigare gjort.

Ämbetet hade även genomgått kamrarnas protokoll vid behandling av utskottsutlåtandet och hade därvid funnit, att av de talare, som förordade bifall till propositionen oförändrad eller i något strängare form, åtminstone två givit tillkänna, att kopparverkets nyttjanderätt skulle stå kvar (första kammarens prot. nr 10 sid. 71 och 80). Något tydligt uttalande i motsatt riktning hade ämbetet däremot icke kunnat finna. Vid sådant förhållande syntes det ämbetet knappast sannolikt, att riksdagen för sin del genom ifrågavarande beslut avsett beröva kopparverket dess nyttjanderätt.

Vad slutligen anginge den i anledning av riksdagsbeslutet utfärdade kungörelsen den 17 oktober 1919, syntes densamma ämbetet i och för sig icke kunna verka avgörande angående kopparverkets nyttjanderätt.

Statskontoret har anfört att, då en avveckling av Tunabergs kopparverks nyttjanderätt till ifrågavarande allmänning vore ur flera synpunkter önskvärd samt den med Tunabergs trävaruaktiebolag träffade preliminära överenskommelsen härom torde få anses fördelaktig för kronan, statskontoret icke hade något att erinra mot bifall till domänstyrelsens framställning.

Beträffande frågan om den rätt, som ägaren av Tunabergs kopparverk ma
 innehava till Tunabergsallmanningen, har från olika håll gjorts gällande, att kopparverket, oavsett upphävandet av skatteköpsrätten, fortfarande oförkränkt äger kvar sin genom bergskollegii utslag den 5 juli 1757 medgivna, visserligen genom förordningen den 27 maj 1898 reglerade, rätt att nyttja allmanningen. Å andra sidan har uttalats uppfattningen att, sedan driften vid kopparverket nedlagts, verkets nyttjanderätt till allmanningen måste anses hava upphört. Häremot kan emellertid bolaget åberopa domskälen i Kungl. Maj:ts förenämnda dom den 19 mars 1908.

Emellertid disponeras för närvarande skogen å allmanningen enligt stadgandena i nämnda förordning den 27 maj 1898, innebärande att kronan har allenast en inskränkt rätt till skogen. Med en dylik ordning följer jämväl, att kronan icke kan för upplåtelse förfoga över allmanningens mark.

Såsom domänstyrelsen meddelat, är nuvarande innehavaren av kopparverkets rätt, Tunabergs trävaruaktiebolag, villig att mot en ersättning av 30,000 kronor avstå från nyttjanderätten till allmanningen. Nämnda belopp antyder det jämförelsevis ringa värde nyttjanderätten under nuvarande förhållanden anses äga för bolaget. Ersättningsbeloppet synes mig emellertid väl motsvara den fördel, kronan skulle vinna, därest den gamla tvistefrågan om kopparverkets rätt till allmanningen bringas till definitiv lösning och kronans oinskränkta förfoganderätt över densamma blir fastslagen. Jag vill fördenskull tillstyrka, att bolagets nämnda erbjudande antages.

De medel, som erfordras för ersättningens gäldande, torde böra utgå ur domänfonden.

Med hänsyn till de olika synpunkter, som gjorts gällande med avseende å frågan om rätten till allmanningen, synes emellertid ärendet böra underställas riksdagens prövning.

På grund härav hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen medgiva,

att kronan må med ägaren av Tunabergs kopparverk träffa avtal om upplåtande till kronan av den rätt, kopparverket må hava till Tuna bergslags allmänning, mot en ersättning av 30,000 kronor att utgå ur domänfondens medel.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagar Hans Maj:t Konungen lämna bifall samt förordnar, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:
Joh:s Thygesen.